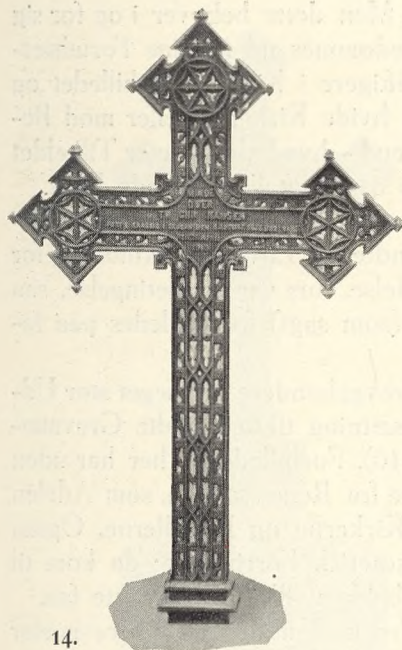

De gamle Støbejernsgravmæler.

Af Kunsthistorikeren, Maleren Herman Madsen.

14.

det alligevel ikke helt det samme som Forbilledet, – forskellige Tilfældigheder kunde spille ind. De støbte Gravmæler blev frembragt i Seriefabrikation i forskellige Modeller; indenfor disse kunde der ikke blive andet, der varierede, end selve Indskriften.

Derfor maa de støbte Gravmæler betragtes ud fra en anden Synsvinkel end de smedede, og deres Virkninger paa Kirkegaardene var da ogsaa saa vidt forskellige. Mens de sidste ofte udfoldede sig i Rummet (d. v. s. at de kunde betragtes med Udbytte fra alle Sider), saa blev de flade frontale Former oftest fremtrædende i de støbte. Fra Linjevirkningen blev det Reliefvirkningen, der blev den afgørende. Der aabnede sig Muligheder for en rigere kunstnerisk Udsmykning; men samtidig maatte der gives Afkald paa det mere personlige Præg og den primitive Glæde over selve Materialet, der giver de smedede Gravmæler et mere afvekslende og mere kunstnerisk Præg.

Selve Fremstillingsmetoden af de støbte Gravmæler gav saare naturligt noget fabriksmæssigt over Helheden; man fandt ikke de samme rige Varianter indenfor den samme Type som ved de smedede Gravmæler. Jernstøberierne anvendte den samme Form mangfoldige Gange og lagde blot forskellige Indskrifter ind, ligesom de nu blev bestilt til. Ogsaa derfor maa de betragtes mere som Reproduk-

15.

14. Kraftigt ornamenteret, gotisk Støbejernskors paa Varde Kirkegaard.

15. Støbejernskors med fyldige Bladornamentmotiver paa Aarhus Søndre Kirkegaard.

Foto: J. Tholle.

tioner i Sammenligning med originale Frembringelser. Men dette behøver i og for sig ikke at betyde noget nedsættende; alt maa jo dog bedømmes ud fra sine Forudsætninger og den rent praktiske Opgave. De virker kraftigere i Kirkegaardsbilledet og kan ofte eje en prægtig Silhuetvirkning op mod den hvide Kirkemur eller mod Beplantningen. Ikke mindst naar den stedsegrønne Vedbend – hvad der ofte er Tilfældet – dækker Fodstykket og sender en enkelt Ranke op over det fint tegnede Kors.

Mens de smedede Kors nærmest fandtes, hvor der var en særlig dygtig og kunstnerisk begavet Landsbysmed, som instinktmæssigt kendte de Love, der skulde til for at give Helheden den Skønhed og dekorative Udfoldelse, som var en Betingelse, saa var de støbte Gravmæler langt mere udbredte, da de (som sagt) fremstilledes paa fabriksmæssig Maade paa de større Støberier.

Samtidig med disse Gravmæler vandt de støbte Gravgelændere en meget stor Udbredelse paa de danske Kirkegaarde, hvor de i Modsætning til de omtalte Gravmæler findes i et stort Tal endnu (jfr. „V. K.“ VIII S. 13–16). Forbillederne her har uden Tvivl været de prægtige haandsmedede Gravgelændere fra Renæssancen, som Adelen omgav sine fornemme Gravsteder med, ofte inde i Kirkerne og Kapellerne. Ogsaa her betegner de støbte Gelændere en væsentlig kunstnerisk Forringelse; de kom til at savne det individuelle Særpræg, som alt Haandarbejde uvilkaarligt maatte faa.

Dette lille Sidespring for at paapege Samhørigheden mellem de støbte Gravmæler og de overordentlig udbredte Gravgelændere, som forøvrigt i mange Tilfælde bar en støbt Gravplade.

– Betragter vi de støbte Gravmæler rent stilmæssigt, vil vi se, hvorledes de i Modsætning til de smedede, som nærmest byggede paa Stiloverleveringer fra Renæssancen, der var Smedekunstens Storhedstid, næsten alle bærer et fremtrædende gotisk Præg. Selve Gravmælets Form, der udbredte sig i Fladen, indbød til en bred, kraftig Linjevirkning og en massiv Ornamentik. Som Materiale betragtet var Støbejernet lidet modstandsdygtigt overfor Slag og anden ydre Overlast, – derfor maatte det støbte Monument ikke have svage Punkter; det maatte hvile solidt paa Grunden og undgaa de spinkle og udspringende Overbygninger, som det bøjelige og modstandsdygtige Smedejern kunde til-lade sig.

Man finder i dette en vis Overensstemmelse med det gotiske Princip. Gotiken markerer altid Samhørigheden med selve Grunden paa den mest overbevisende Maade, – ud fra denne stiger de stræbende Linjer, indtil de afsluttes i de spidse Buer. Renæssancens Former kunde ikke uden videre omsættes til Støbejernet; ogsaa dette er uden Tvivl en af Grundene til, at man greb helt tilbage til Gotiken i disse Gravmæler.

Men jævnsides med Fremstillingen af disse beskedne danske Gravmæler falder hele den store oplussende Begejstring for Gotiken. Det var Romantikens sidste

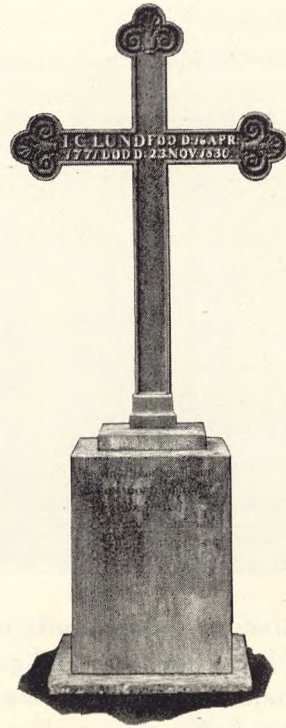

16. Harmonisk og roligt Støbejernskors paa Strøby Kirkegaard.

Foto: J. Tholle.

17.

19.

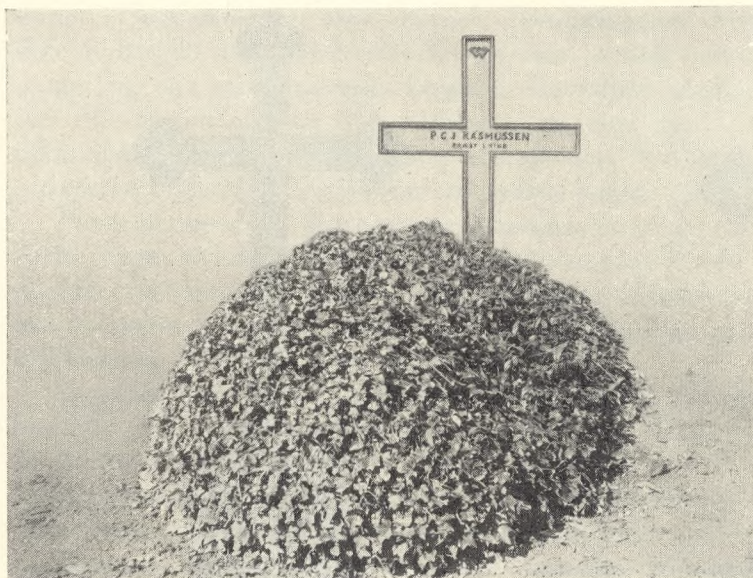
18.

20.

17. Gotisk Støbejernskors paa Assistens Kirkegaard i København. 18. Fint formet Støbejernskors paa Asperup Kirkegaard. 19. Roligt og harmonisk Støbejernskors paa Assistens Kirkegaard i København. 20. Støbejernskors med barokke Mindelser paa Asminderup Kirkegaard.

Foto: J. Tholle.

21.

Fase. Denne Begejstring udgik især fra England, hvor *John Ruskin* var de gotiske Ideers store Talsmand. Ikke mindst inden for alle Arter af kirkelig Kunst blev denne Nygotik altbeherskende, og fra England gled den i stærke Bølger ud over det øvrige Europa og De forenede Stater, og den kom jo paa en afgørende Maade til at beherske næsten hele den nyere Tids Kirkebyggeri, blev i det hele taget den nye kirkelige Stil. Men i Mod-

sætning til den gamle Gotik var den nye i sit Væsen afgjort industriel, den blev mere en Mode end en virkelig Stil. Ogsaa disse beskedne danske Gravmæler, som her er omtalt, staar som typiske Eksempler paa denne industrielle Gotik; men de er ikke mindst derfor vel værd at betragte, saa meget mere som de staar i en stærk Fare for helt at forsvinde fra de danske Kirkegaarde. Selv om disse Gravmæler i en stærk Grad bygger paa overleverede Stilformer og staar som typiske Eksempler paa en Pseudo-Stil, saa har de alligevel gennem lange Tider været med til at forme det danske Kirkegaardsbillede, og i de Gravminder af denne Art, som endnu staar paa de Gravsteder, hvor de hører hjemme, faar man et tiltalende Indtryk af den Ro og Enkelthed uden Spor af Prunk og Pragt, hvormed de har virket paa vore Kirkegaarde.

Som sagt er den gotiske Stil den herskende i disse Gravmæler; men af og til finder vi dog Mindelser fra Empiren og Barokken. Saaledes i det smukke Minde fra Aarhus Søndre Kirkegaard (Fig. 15) med de fyldige Bladformationer, der danner et Kors. Eller i Korset med den hjerteformede Navneplade fra Strøby (Fig. 16). Fremtrædende er de barokke Mindelser ogsaa i det rigt ornamenterede Kors fra Asminderup (Fig. 20). Typisk for den kraftigt ornamenterede gotiske Stil er Korset fra Varde (Fig. 14) eller det meget smukke fra Assistens Kirkegaard, Mindet over Professor Schall (Fig. 17).

Et udmærket Eksempel paa hvor malerisk en Helhed, der kan være over et Gravsted med et af disse beskedne støbte Kors, fortæller Billedet fra Rise Kirkegaard paa Ærø (Fig. 21). Dette vedbendgroede Gravsted og det ganske enkle Kors viser paa en ualmindelig smuk Maade den særprægede Harmoni, hvormed Korset og dets nærmeste Omgivelser kan sammensmeltes til en Helhed. I det hele taget er Monumentet jo kun det halve af et Gravsted, og man vil se, at det mere beskedne Kors ofte giver en smukkere Virkning i Helheden, naar det øvrige Arrangement af Graven er gennemført med Smag, end mangfoldige store, kostbare Monumenter, der savner den hjertevindende Skønhed, en Grav kan have, som vi mærker til Stadighed bliver plejet og hæget.

21. Smuk Kombination af en Vedbendgrav og et meget enkelt og retlinjet Støbejernskors.
Præstegrav paa Rise Kirkegaard (Ærø).

Ogsaa Fig. 19 viser, hvilken harmonisk Ro og Skønhed der kan opnaas ved Anvendelsen af Støbejernet, ligeledes det fint formede Kors fra Asperup, Fyn, med den smukt gennemslængede Ornamentik i Korsets Spidser (Fig. 18).

– Mellem de ældre danske Gravmæler indtager disse Gravkors en særlig Plads: De betegner det første alvorlige Forsøg paa at industrialisere Gravmonumenter, – at skabe Standardty-

22.

per. Dette er senere yderligere udviklet saaledes, at Monumenterne paa de danske Kirkegaarde i vore Dage fremtræder i forholdsvis faa Typer. Dette behøver aldeles ikke at betyde noget nedsættende, – en vis Ensartethed over en Kirkegaard kan ofte være af en betydelig malerisk Virkning, naar Monumenterne da ikke har en altfor fremtrædende Plads i Helhedsbilledet (her betyder Bevoksningen dog overordentlig meget).

Kun forholdsvis faa er der tilbage af disse støbte Gravkors. Det vilde være beklageligt, om de helt skulde forsvinde fra vore Kirkegaarde; de viser en Side af vor Kirkegaardskultur fra forrige Aarhundrede, som ikke fortjener at glemmes. Og det maa paaskønnes, at man samler disse gamle Gravmæler og bevarer dem paa Kirkegaarden, naar de ikke længere gør Fyldest paa Gravene. Saaledes er det bl. a. sket paa Vinderød Kirkegaard, der ligger i en Egn, hvor Jernstøberiet har siddet i Høj-sædet, – Billedet Fig. 22 viser et Parti af disse Støbejernsgravmæler paa Vinderød Kirkegaard.

Engesohde.

Af Kirkegaardsassistent, Havebrugskandidat Hans Rønø.

I Udformningen af *Engesohde Kirkegaard* ved Hannover ligger ypperlige og lærerige Anvisninger paa de Veje, man kan betræde for at faa æstetisk taalelige Centralkirkegaarde.

Landsbykirkegaarden frembyder, som ofte paavist, intet større Problem i Sammenligning med Bykirkegaarden, fordi den er lille og ganske domineres af Kirkebygningen, hvorfor Arealets Inddeling, Gravenes tilfældige Beliggenhed og Monumenternes Forskelligartethed kommer til at spille en ret underordnet Rolle i Kirkegaardens æstetiske Bedømmelse. Lad Monumenterne variere nok saa meget, deres Disharmoni neutraliseres dog af det gigantiske Fællesmonument, som Kirkebygningen er, medens vi paa

22. Samling af gamle Støbejernsgravmæler paa Vinderød Kirkegaard.

Foto: J. Tholle 1936.